

Herstel historisch groen Museum Borg Verhildersum

Projectplan voor herstel van de tuinen, oprijlaan, singels en vergroting van de biodiversiteit

Foto: Marcel van der Werf

Museum Borg Verhildersum
Wierde 40
9965 TB Groningen
0595 571430
www.verhildersum.nl

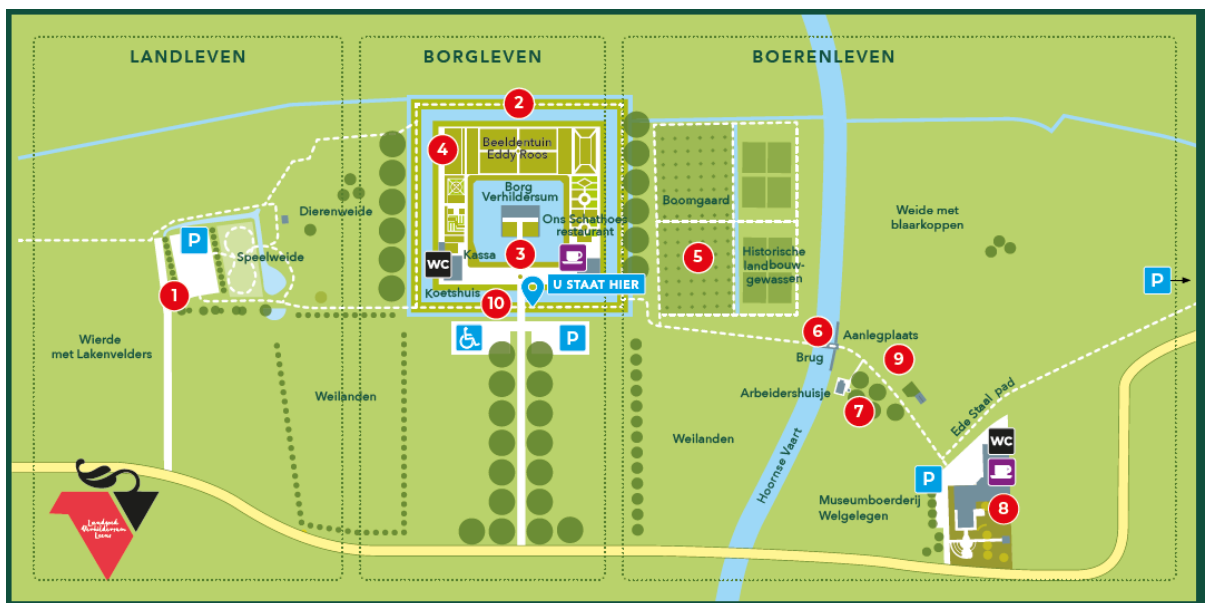
Inhoud

Noodzakelijk herstel onderhoudstoestand tuinen, oprijlaan en singels	3
1 De landerijen en tuinen van Verhildersum.....	5
1.1 Zelfvoorzienend landgoed	5
1.2 De tuinen rond de borg en de boerderij	6
1.2.1 De Kruidentuin is in verval geraakt	7
1.3 Bloemperken: diversiteit is verloren gegaan.....	9
1.4 De Boerderijtuin	10
1.5 De oprijlaan	11
1.6 De singels, houtwallen en sloten.....	12
2 Herstel borgtuinen en boerderijtuin	14
2.1 Herstel van de randen van borders met cortenstaal	14
2.2 Aanplant verloren gegane kruiden, planten en bomen	15
2.3 Herplant ontbrekende buxus	15
Aandacht voor zelfvoorzienend gebruik van planten.....	15
2.4 Herstel van de symmetrie rondom het tuinprieeel.....	17
2.5 Herstel diversiteit van planten voor de boerderijtuin.....	18
3 Aanpak bomen oprijlaan.....	19
Kandelaberen van de hoge bomen.....	19
Zieke en scheve bomen kappen	19
3.1.1 Verleggen van de entree voor auto's om worteldruk te verminderen.....	19
Parkeerplaats omringen met haag	19
Nieuwe deklaag grind en schelpen aanbrengen op de parkeerplaats	19
Bestaande oprijlaan	19
3.1.2 Situatieschets nieuw toegangspad en uitbreiding parkeerplaats.....	20
4 Herstel singels.....	22
4.1 Singels bomen saneren.....	22
4.2 Scheve bomen rond de borg verwijderen en herplanten	22
4.3 Zieke bomen kappen bij de boerderij en het arbeidershuisje	22
4.4 Opschot verwijderen in de singels	23
4.5 Sloten schonen, opschot eruit.....	23
5 Uitvoering van de werkzaamheden	24
5.1 Borgtuin en boerderijtuin.....	24
5.1.1 Het resultaat voor de borgtuin en boerderijtuin	24
5.2 Aanpak bomen oprijlaan	24
5.3 Verleggen entree parkeerplaats.....	24
5.4 Weghalen en vervangen gevaarlijk scheve bomen gracht	24
5.5 Herstel singels.....	25
5.6 Sloten schonen	25
5.6.1 Het resultaat van de aanpak van oprijlaan, parkeerplaats en singels	25
6 Planning	26
Bijlage 1. Lijst kruiden en planten borgtuin	27
Eetbare planten voor de kruidentuin	29

Inleiding

Verhildersum heeft de afgelopen 3,5 jaar veel geïnvesteerd in de toegankelijkheid van het terrein, het verbinden van de verschillende onderdelen van het landgoed en de diverse museale ruimten. Bezoekers worden gestimuleerd het hele landgoed te bezoeken en niet alleen de borg, zoals tot nu toe veel gebeurde. Er is een complete belevingsroute gemaakt rondom drie thema's: landleven, borgleven en boerenleven. In het gebied van het thema landleven is een dierenweide en natuurbeleeftuin voor kinderen aangelegd, met een speeltuin zodat het landgoed ook aantrekkelijk is voor gezinnen met kinderen.

Het leven van de adel, de boer en de arbeider in de 19^e eeuw is echt beleefbaar gemaakt. Mensen die daarin interesse hebben kunnen meerdere dagen in het gebied verblijven om tijdens een wandeling naar de kerk in Leens - waar veel is te zien van de nalatenschap van de familie Van Starkenborgh die de borg eeuwenlang bewoonde - en door de voormalige kwelders met de grote boerderijen naar het voormalige borgterrein van de Starkenborg. Ook zijn er thema-fietstochten uitgewerkt in samenwerking met Openlucht Museum Het Hoogeland waarmee fietsers de 'verborgen' geschiedenis van het landschap ontdekken. Het landschap en de bewoning die zich aanvankelijk concentreerde op de hooggelegen oeverwallen en wierden vertelt dit als je weet waar je op moet letten. Wie het eenmaal weet, ziet het overal en kan optimaal genieten van de historie, de natuur en cultuur van dit gebied.

10 Belevingspunten in de themaroute die bezienswaardigheden op het landgoed verbindt: [Verhildersum To Go!](#)

Noodzakelijk herstel onderhoudstoestand tuinen, oprijlaan en singels

Nu is het tijd het landelijke groen en de tuinen van de borg weer in oude glorie te herstellen en de diversiteit van kruiden, bomen en planten weer te herstellen. Bovendien zijn de bomen aan de oprijlaan er slecht aan toe, ze leveren een gevaar op voor bezoekers. Ook worden de singels bedreigd door opschot. Rond de grachten staan ook bomen die wel gezond zijn, maar heel scheef staan en wanneer ze vallen beschadigen deze bomen de panden. Er zijn ook veel zieke Essen op het terrein. Ze staan bij de boerderij, het arbeidershuisje en in de diverse singels. Door de jarenlange bezuinigingen op cultuur is het onderhoud van het groen bij Verhildersum in het slop geraakt. Het is essentieel dat op heel korte termijn het gevaar dat scheve staande bomen en zieke bomen opleveren te lijf te gaan. Inzet is dat we met subsidies het

onderhoudsniveau van het groen op een nul situatie brengen, van waaruit we zelf het onderhoud weer jaarlijks kunnen bijhouden.

In dit projectplan beschrijven we wat er moet gebeuren, waarom we het zo willen doen, hoe we het doen en wat het kost.

Met dank aan diverse experts die we hebben ingeschakeld, zoals Landschapsbeheer Groningen, Hovenier Coen Overdevest, De Groene Monumentenwacht en Henk van Dijk, tot voor kort hoofd groen bij Werkplein Ability van Gemeente het Hogeland en thans manager doelgroepen bij Ability.

Ook dank ik de vrijwilligers van de tuinclub voor hun bijdrage aan dit plan: Ida van der Molen, Berta Hellinga, Nynke Nanninga, Rien Franken en Frans de Vries en Karel Nanninga van Werk op Maat.

Monique Spaltman, oktober 2022

1 De landerijen en tuinen van Verhildersum

Borg Verhildersum stamt uit de 14^e eeuw en is bewaard gebleven inclusief 33 hectare landerijen. Dat maakt deze borg – kasteel in Groningen, gesticht door de landadel - heel bijzonder. Een deel van de landerijen, zo'n 20 hectare, is in erfpacht van Staatsbosbeheer. Hiervoor is een beheerplan gemaakt waarbij extra aandacht wordt geschonken aan biodiversiteit. Er is bijvoorbeeld een heel bijzonder stuk glanshaver op het terrein.

De totale oppervlakte van de in erfpacht uitgegeven gronden is ruim 20 hectare en bestaat uit de volgende beheertypen:

Beheertypen

N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	circa 10,7 ha
N12.03 Glanshaverhooiland	circa 3,25 ha
N12.05 Kruiden- of faunarijke akker	circa 3,85 ha
L01.09 Hoogstamboomgaard	circa 2,35 ha

Oppervlakte

De ligging van de verschillende beheertypen is op onderstaande kaart weergegeven.

Kaart ligging van de beheertypen op Landgoed Verhildersum

1.1 Zelfvoorzienend landgoed

Van oudsher was een borg met het omliggende land een geheel waarvan de bewoners geheel zelfvoorzienend konden leven. Ze leefden op een manier waarnaar wij tegenwoordig weer meer terug willen gaan: eten wat dicht bij huis groeit, zodat de voetafdruk die onze leefwijze met zich meebrengt voor het milieu zo klein mogelijk is. Voor de dagelijkse maaltijden kwam de vis uit de gracht, het vlees van eigen runderen, groente uit de moestuin, een kruidentuin, een kas en fruit uit de boomgaard. De haard werd gestookt met hout dat op het landgoed groeide en telkens opnieuw werd aangeplant. Zo bevat de oprijlaan – nog steeds -dubbele rijen bomen. Vroeger werden die rijen bomen om en om gekapt en weer aangeplant, zodat er altijd een voorname entree met bomen behouden bleef, terwijl die genoeg hout leverde.

Tegenwoordig zijn we zuinig op beide rijen bomen en kappen we ze niet meer. Dat levert nu problemen op want de bomen zijn te hoog, te groot en staan te dicht op elkaar waardoor ze helder licht wegnemen voor elkaar. Het herstel van de oprijlaan is een project dat we hier verder niet uitwerken.

Bij Verhildersum zijn alle onderdelen van het zelfvoorzienende landgoed aanwezig. We hebben parkrunderen: Groninger Blaarkoppen en Lakenvelders. Een hoogstamboomgaard met 133 historische rassen van appels, peren en pruimen. Drie moestuinen: een bij het restaurant, een bij het arbeidershuisje, een bij de boerderij, een kas en kweekbakken. De kas die naast het Koetshuis staat is overigens ook een restauratieproject, deze is voorlopig gesloten wegens gevaar van instorting. Omdat dit niet in de GRRG richtlijnen past blijft dit buiten dit plan van aanpak.

1.2 De tuinen rond de borg en de boerderij

Naast de noodzakelijke voorziening van groente en fruit kwamen ook siertuinen in de mode. Bij Verhildersum was na het vertrek van de laatste bewoners in 1953 niet veel meer over van de siertuin. Op initiatief van mevrouw Tine Clevering -Meijer werd niet alleen de borg hersteld en opengesteld als museum, ze zorgde ook voor de aanleg van de tuinen. Bij de aanleg van de tuinen bij de borg Verhildersum is in de jaren zeventig van de vorige eeuw uitgegaan van de hoofse stijl van leven die de Groningse landjonkers en hun families in de 17de eeuw erop nahielden. Een manier van leven en wonen waarbij telgen uit adellijke families als het echtpaar Tjarda van Starkenborgh-Clant, de toenmalige bewoners van de borg Verhildersum, zich spiegelden aan het Stadhouders Hof. Daarbij hoorde ook een in een strak schema van geometrische patronen aangelegde tuin, een genre dat teruggreep op de vijftiende-eeuwse Italiaanse renaissance tuinen ontworpen door Alberti. Ontwerpen die in de daaropvolgende twee eeuwen ook in Frankrijk door André Le Nôtre (Vaux le Vicomte) en de Republiek van de Zeven Provinciën door Daniel Marot (Het huis Honselaarsdijk en Paleis het Loo) in aangepaste vorm werden nagevolgd.

Het tuinproject van de aanleg van een 'oud-hollandse' tuin bij de borg is destijds gerealiseerd kon door een nauwe samenwerking tussen de oud-conservatrice van de borg, initiatiefneemster en heemkundige Tine Clevering-Meijer (1914-1981), de Groningse tuinarchitecte Renske Boon (1900-1985) en de beeldhouwer Eddy Roos (1949). Eddy Roos is de kunstenaar die intussen al 40 jaar werkt aan de voltooiing van de beelden in de tuin rondom de borg. Er staan inmiddels 12 bronzen beelden in de geometrische tuin.

Voor de maatvoering is voor het principe van de 'gouden snede' gekozen, een maatvoering die in harmonie is met de menselijke proportie waardoor de eenheid tussen de beelden en de omgeving het best tot z'n recht komt. Twintig jaar later bleek dat herstel van de maatvoering van de tuin noodzakelijk was geworden. De ontwerpen die Eddy Roos in 1993 voor de tuin maakte werden door hem uitgevoerd onder de supervisie van Ir. T.S. Smith, die destijds hoofd was van de historische tuinen van de Rijksdienst, een onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. De beelden op de hoofdas kwamen daardoor zowel in een cirkel als in een vierkant te staan in een strak aangehouden schema van architectuur en een herhaling van de buxushagen. In 1997 ging de tuin compleet met door Roos ontworpen pergola weer open voor het publiek. Een in geometrische patronen aangelegde tuin zoals bij de borg Verhildersum met hedendaagse beelden van één en dezelfde beeldhouwer is uniek in Europa.

Beeldentuin aan de achterzijde van de borg

1.2.1 De Kruidentuin is in verval geraakt

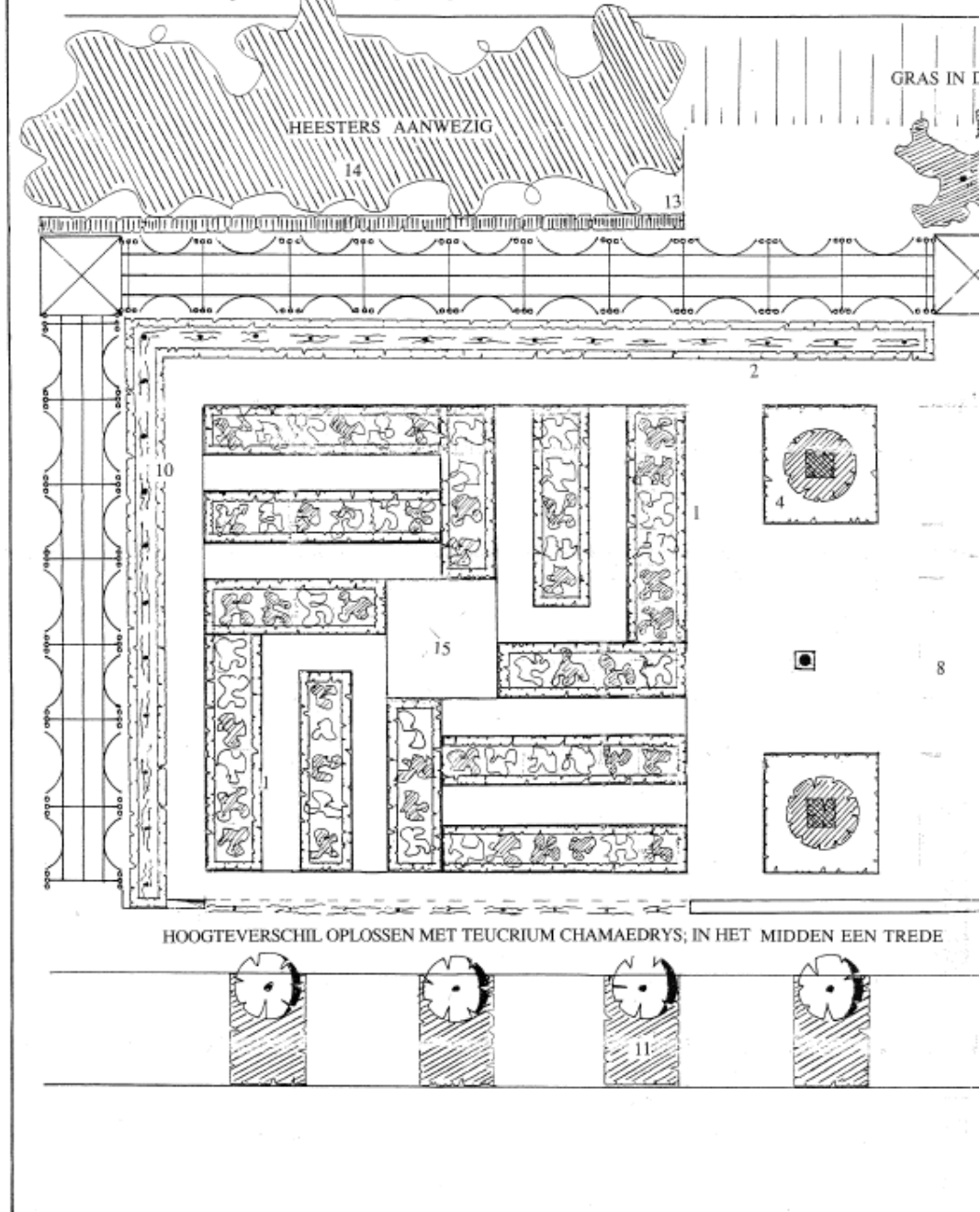
In het ontwerp van de tuin in de jaren 70 is ook een kruidentuin opgenomen. De vakverdeling is geometrisch en past in het geheel. De vakken werden allemaal omlijnd door buxushagen. De buxushagen zijn de afgelopen decennia geteisterd door ziektes en enkele keren opnieuw aangeplant zonder succes. Op dit moment zijn de randen van de perken daardoor vervaagd. Het doek dat onder de grindpaden ligt is her en der zichtbaar langs de randen van de vakken waarin de kruiden horen te staan. Veel kruiden zijn verdwenen. Het is ook lastig ze weer aan te planten, omdat eerst de randen hersteld moeten worden.

Kale kruidentuin met vervaagde randen, zichtbaar gronddoek langs de schelpenpaden

DE BEPLANTING

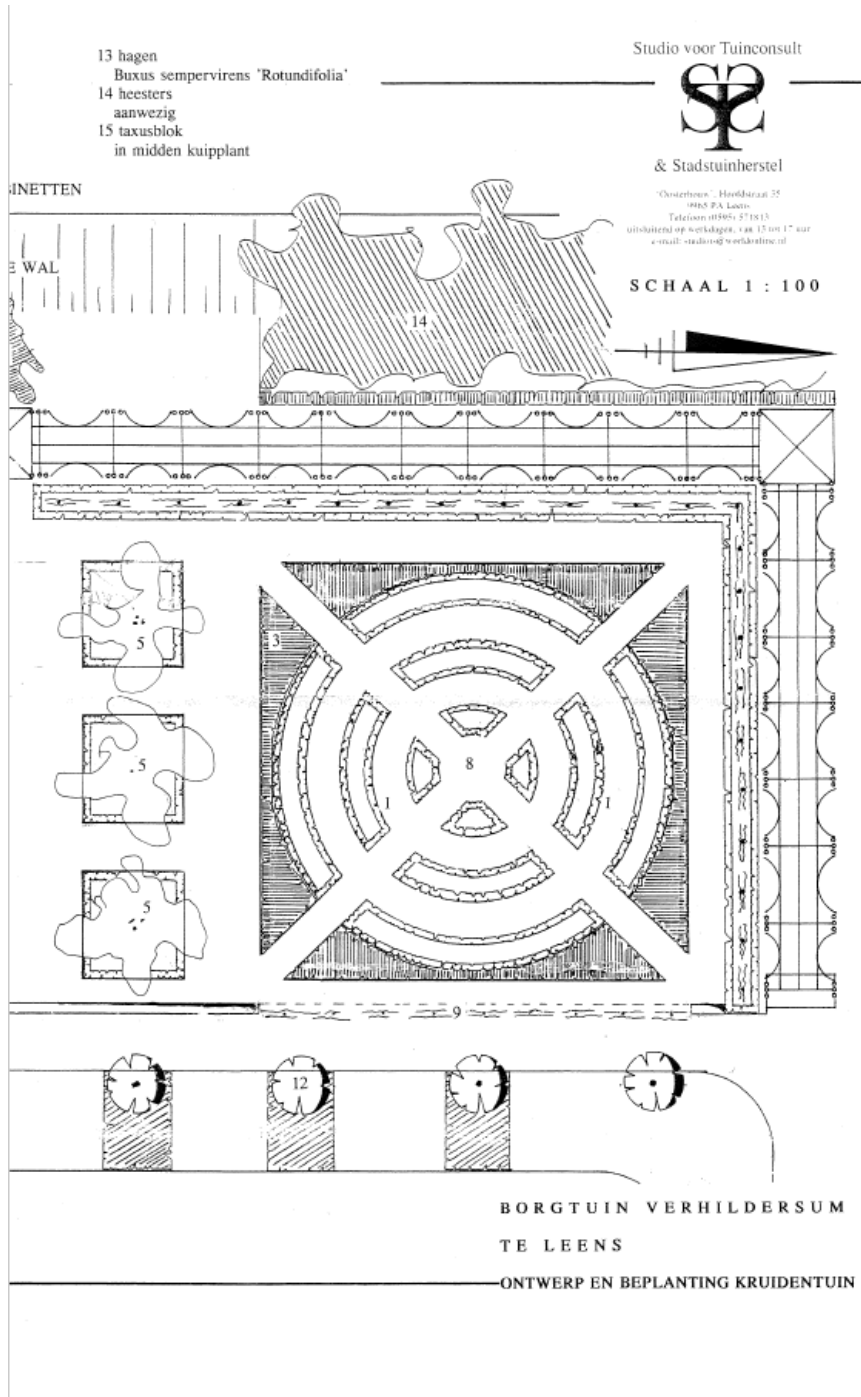
1 hagen van	5 vierkante vakjes	10 onder leipen:
Buxus sempervirens 'Suffruticosa'	Buxus sempervirens	Teucrium chamaedrys
2 hagen van	3 Cydonia oblonga in drie rassen	11 in wal
Buxus sempervirens (aanwezig)	6 Morus nigra (bestaand)	Taxus baccata
3 geschoren werk van	7 Kruiden (aanwezig)	onderaan hogere maat planten
Taxus baccata plantgoed 20/25	8 morene splitgrind maat 8-11 mm	12 zuilbomen
4 Taxus baccata blokken	op wegebouwdoek	Quercus robur 'Fastigiata'
in verschillende hoogten	9 leipen: platte snoeren in twee etages	zie voor aantallen OOSTELIJKE KA

Linkerzijde van tekening: de kruidentuin

1.3 Bloemperken: diversiteit is verloren gegaan

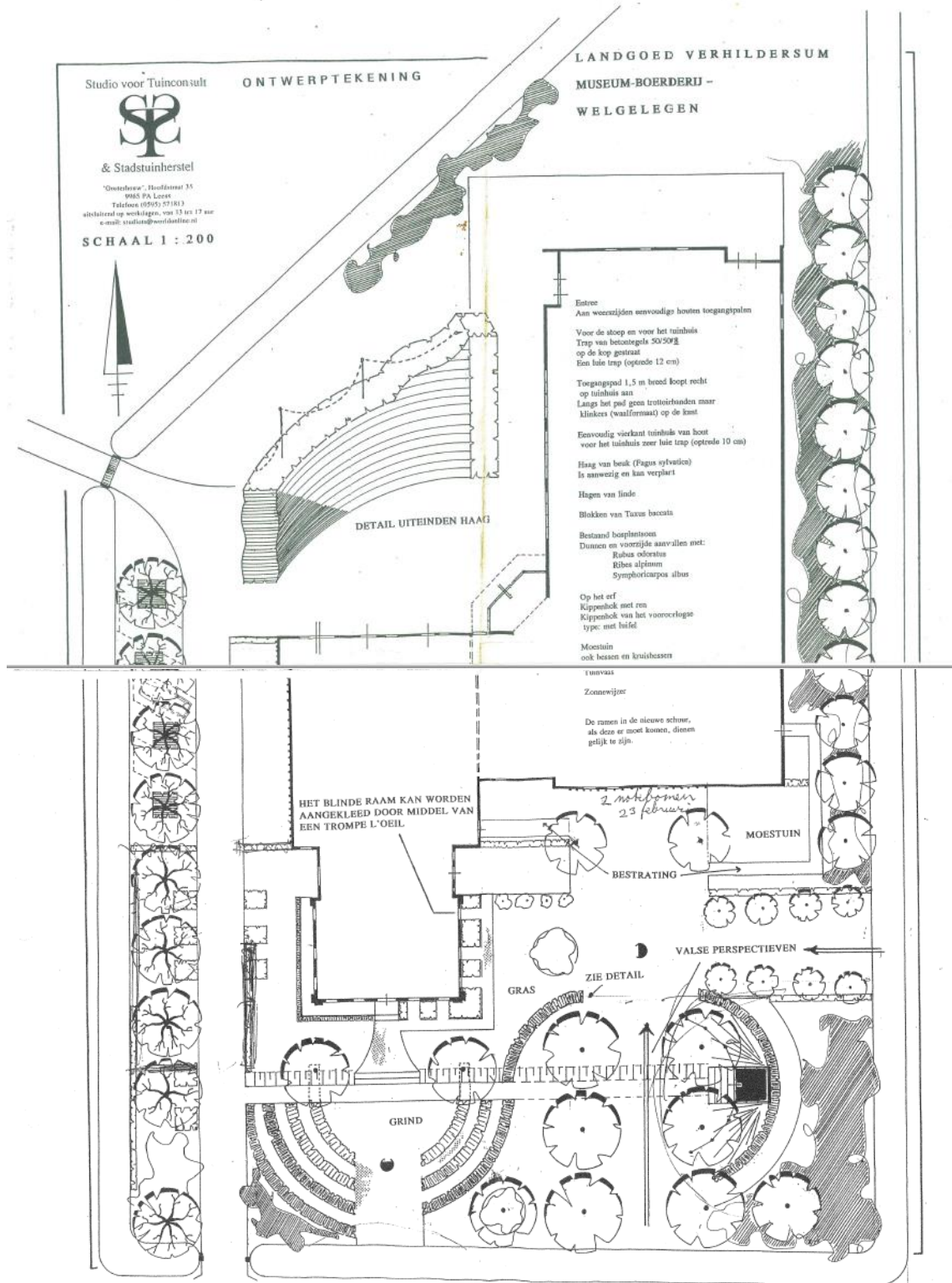
Rondom de kruidentuin loopt een rozentunnel die als het ware de kruidentuin en de ernaast gelegen bloemenborders met elkaar verbindt door ze te omarmen. De bloemenborders zijn momenteel gevuld met enkele planten die her en der over waren in de rest van de tuin. Het is geen geheel meer. Ook hier zijn de buxushagen dood gegaan en de vormen van de tuin vervaagd. Deze dienen eerst hersteld te worden, alvorens we kunnen herplanten.

Rechterzijde van tekening: bloemen perken. Rondom is de rozentunnel getekend

1.4 De Boerderijtuin

Rondom de boerderij Welgelegen, de chique herenboerderij die hoort bij het landgoed, is ook een bij dit type boerderij behorende tuin aangelegd. In de loop der jaren is de diversiteit aan planten verminderd, vele planten zijn langzaamaan verdwenen.

Tekening boerderijtuin
 De oprijlaan

1.5 De oprijlaan

De statige oprijlaan naar de borg is al eeuwenoud. Th. Beckering tekende hem al in 1771 als voorstudie van de grote provinciale kaart. Lindebomen. Esdoorns en beuken staan er in dubbele rijen lang het pad. Daartussen staan ook Elzen en berken. Vroeger werden deze bomen rij na rij gekapt en opnieuw geplant, het hout werd gebruikt om te stoken en voor bouwprojecten. Dat is de laatste eeuwen niet meer gebeurd, de visie op deze bomen veranderde en men wilde de statige oprijlaan behouden. De bomen zijn erg hoog, bevatten veel dood hout en holle takken. In de afgelopen paar jaren zijn er al 6 omgewaaid of afgebroken. Ze leveren gevaar op voor bezoekers van Verhildersum dus er moet nu echt iets gebeuren.

1771: Th. Beckering tekende Verhildersum in een voorstudie voor de kaart van Groningen

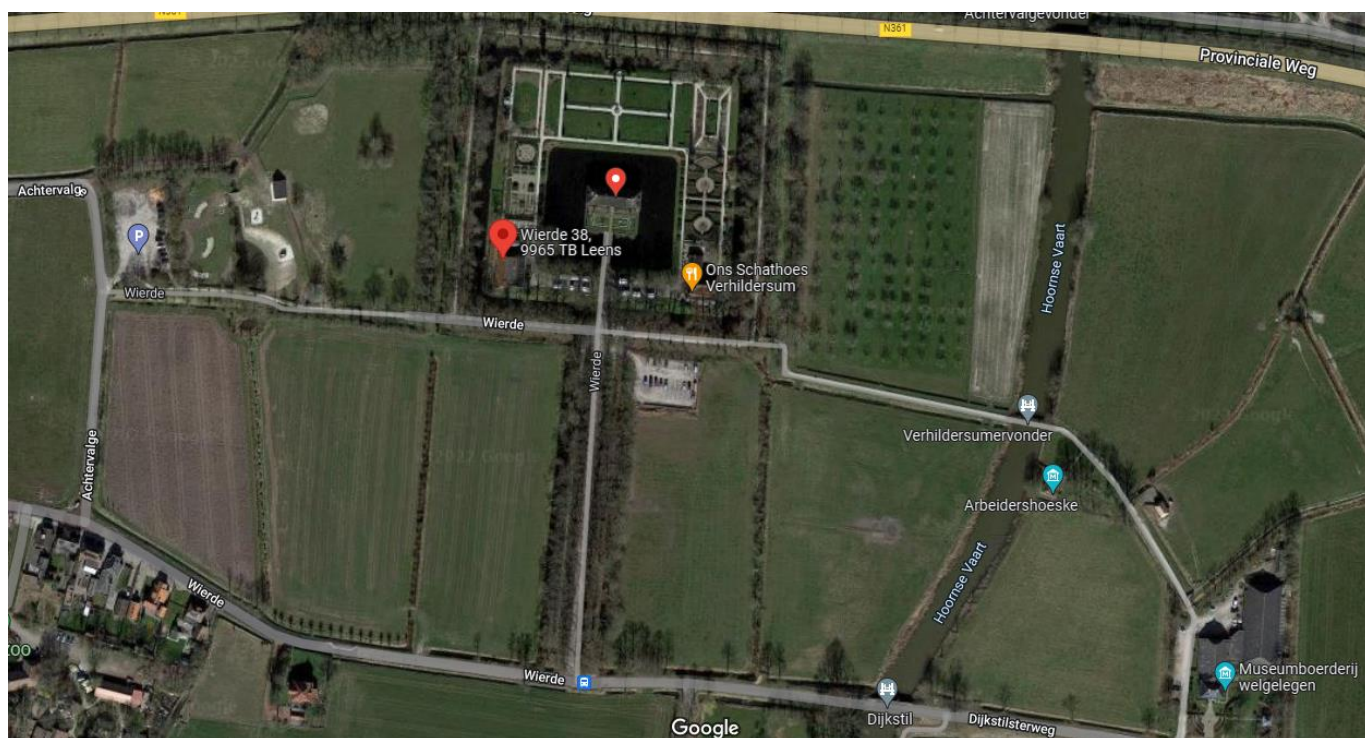

2020: noodkap 4 bomen die geknapt waren in een storm

1.6 De singels, houtwallen en sloten

Op het landgoed zijn diverse bomensingels waarin scheve bomen staan, die wanneer ze omvallen de panden beschadigen of gevaar opleveren voor mensen. Veel Essen op het terrein zijn bovendien ziek.

De sloten zijn deels vol gegroeid met opschot. Het gaat vooral om de sloot langs de parkeerplaats en de bomenrij langs de sloot (van het weiland waarin de parkeerplaats ligt) die naar de Dijkstilsterweg loopt,

Overzicht van singels en houtwallen en singels op het landgoed

De sloot naast de parkeerplaats die is dichtgegroeid

Dichtgegroeide singels naast de boomgaard

2 Herstel borgtuinen en boerderijtuin

Het onderhoud van de binnentuin is jarenlang uitgevoerd door mensen van Ability, de sociale werkplaats afdeling groen. In 2022 waren er niet meer voldoende mensen om dat te kunnen doen en is het onderhoud overgedragen aan hovenier Overdevest uit Leens.

Werk op Maat onderhoudt met cliënten de boerderijtuin sinds enkele jaren. Mensen van Werk op Maat krijgen ondersteuning met het aanbrengen van structuur in hun leven zodat ze uiteindelijk een opleiding kunnen volgen en weer kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. Verhildersum biedt hen een veilige leeromgeving.

In 2022 is bovendien de groep vrijwilligers die actief zijn in het tuinonderhoud uitgebreid. Er waren altijd twee mensen die de tuin van het arbeidershuisje met de moestuin daar onderhielden. Maar nu hebben zich drie bevoegde mensen met kennis van tuinonderhoud bij boerderijen aangevoegd. Zij verzorgen de bloembakken, verwijderen dode bloemen en dragen ideeën aan om de kruidentuin en de bloementuin te herstellen en te helpen bij het onderhoud ervan. Zo is er een goede samenwerking ontstaan met Overdevest die ook zijn kennis en kunde inbrengt en het grote werk doet met zijn medewerkers.

Wat staat ons te doen?

Om het historische groen rondom de borg te herstellen en de biodiversiteit hier te vergroten is het volgende nodig:

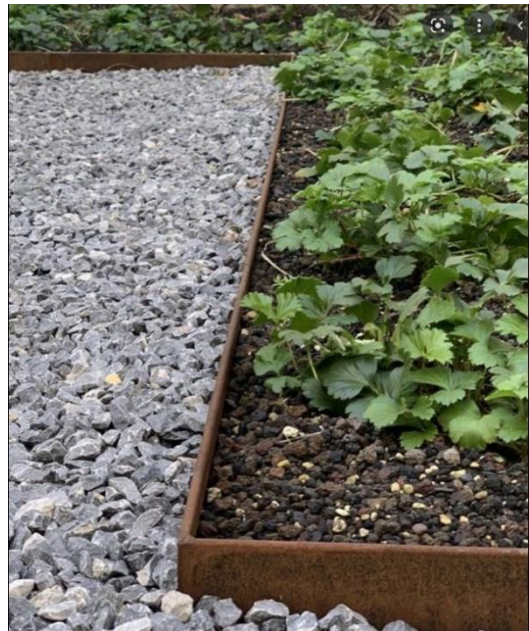
- Herstel van de randen van de borders van de kruidentuin en de bloementuin
- Aankoop en herplant van kruiden en bloemen in de borgtuin
- Herstel van de symmetrie rondom het tuinprieel
- Aankoop en herplant van verdwenen plantensoorten in de boerderijtuin.

2.1 Herstel van de randen van borders met cortenstaal

Herstel van de randen rondom de perken is nodig, zodat de aarde van de borders voor kruiden en bloem en de grindpaden die daar tussendoor lopen goed van elkaar gescheiden zijn.

Omdat herplant van buxus tot nu toe niet aansloeg vanwege het feit dat de buxus telkens doodgaat door ziektes, kiezen we voor randen van cortenstaal.

Dit is een keuze die ervoor zorgt dat de randen mooi strak blijven en het onderhoud van de tuin bovendien behapbaar houdt. De onderhoudskosten zijn namelijk nu al erg hoog en slokken een groot deel van het jaarlijkse budget van de borg op.

Voorbeeld cortenstaal rand

2.2 Aanplant verloren gegane kruiden, planten en bomen

In het verleden was de kruidentuin rijk gevuld en waren de planten van naambordjes voorzien. De planten verdwenen langzaam en de bijbehorende naambordjes werden verwijderd en bewaard. We hebben ze opgenomen in onderstaande lijst. Inzet is de variatie aan planten en kruiden weer terug te brengen, waarbij de alfabetische lijst in bijlage 1 het uitgangspunt vormt.

2.3 Herplant ontbrekende buxus

Op diverse plekken hebben we de buxushagen in de tuin weten te behouden. De buitenhagen rondom de kruidentuin zien er vrij goed uit. Rondom de vakken waarin de bronzen tuinbeelden van Eddy Roos staan zijn lage buxushagen te zien. Daarin ontbreken buxusstruiken op diverse plaatsen. We vullen de gaten weer op met buxus en behandelen ze allemaal tegen ziekte.

Aandacht voor zelfvoorzienend gebruik van planten

Welke planten horen er in een kruidentuin bij een borg, hoe is de lijst van kruiden ooit tot stand gekomen? Zoals al gezegd was een borg zelfvoorzienend. De kruiden in de tuin werden niet alleen gebruikt in de keuken. Er zijn bewust ook geneeskrachtige kruiden geplant en verplanten. Verplanten zijn planten waarvan onderdelen (bijvoorbeeld wortel, bladeren of bloemen) of de gehele plant wordt gebruikt om een verfstof van te maken. In de Middeleeuwen werden al specifiek verplanten gekweekt voor kleurstoffen naast de geneeskrachtige en kruidenplanten. In de vijftiende eeuw was Nederland, vooral in Zeeland, een belangrijke producent wanneer het gaat om de productie van meekrap voor de rode kleurstof. Aan het eind van de negentiende eeuw verdwenen de verplanten door de opkomst van synthetische alternatieven.

Tijdens de zoektocht naar geschikte planten is gezocht naar planten met veel overlappende eigenschappen: zo zijn de meeste planten geschikt als smaakmaker bij de maaltijd, bruikbaar als verplant en tevens nuttig om hun geneeskrachtige eigenschappen. Bijvoorbeeld de goudsbloem (*Calendula officinalis*) die behalve eetbaar en geneeskrachtig (genezing van de huid) ook zorgt draagt voor een gele verfstof dankzij de prachtig geel of oranje gekleurde bloemen.

Het deel van de tuin, waar de planten zich bevinden, is ingericht volgens een patroon bestaande uit geometrisch vormen met een duidelijke vlakverdeling gebaseerd op de gulden snede. Dit naar aanleiding van de tekeningen van de tuinarchitecte en deskundige op het gebied van oude tuinen Renske Titia Boon (1900-1985) gemaakt in 1968 in opdracht van Tine Clevering-Meijer (1914-1981).

Mevrouw Clevering-Meijer, zij bekleedde een belangrijke

voortrekkersrol voor Landgoed Borg Verhildersum, was net als Mevrouw Boon ook zeer geïnteresseerd in de inheems flora en ze legden samen de basis van de huidige tuin. Bij de verzameling lag de nadruk op de stinzenflora (börgbloumkes) en kruiden. Het is eerste is natuurlijk te herleiden tot de plaats waar de planten vooral voorkwamen, namelijk oude buitenplaatsen en borgen (stinzen). De kruidentuin was toentertijd globaal te verdelen in

verfkruiden (zoals wede voor een blauwe kleur), keukenkruiden, medicinale kruiden en kruiden zoals alsem (luisverdrijvers) en zeepkruid.

Ook het huidige tuinontwerp is nog altijd geïnspireerd op de basis die mevrouw Clevering-Meijer en mevrouw Boon hebben gelegd.

Bij de keuze voor de herplant van bloemen wordt rekening gehouden met kleurvlakken, waarbij de kleur van de bloem bepalend is voor de keuze.

2.4 Herstel van de symmetrie rondom het tuinprieeel

Rondom het tuinprieeel is de tuin symmetrisch ingericht. Er is een rode prunus omgewaaid en de andere is er slecht aan toe. We willen links en rechts van het tuinprieeel weer een rode prunus plaatsen.

De rode prunus links zit slecht in het blad, rechts is de prunus verdwenen, afgebroken in een storm en verwijderd

2.5 Herstel diversiteit van planten voor de boerderijtuin

In de boerderijtuin is ook geïnventariseerd welke planten verdwenen zijn en die we dus weer willen aanplanten:

- Begonia,
- Fluweelboom
- Struiken zoals bessenstruiken
- Rozen
- Liguster (*Ligustrum Ovalifolium*)
- Bomen: 2 lindes en een hoogstamfruitboom

Boerderij Welgelegen

Tuinprieel in boerderijtuin situatie 2004

3 Aanpak bomen oprijlaan

Kandelaberen van de hoge bomen

Er zijn diverse experts geraadpleegd over de beste aanpak voor de bomen aan de oprijlaan. De conclusie is dat kandelaberen de beste oplossing is voor de bomen die de binnenrij vormen. Dat betekent dat ze ongeveer tot de helft ingekort worden.

Zieke en scheve bomen kappen

De oprijlaan bevat 22 zieke of gevaarlijk scheve bomen die bovendien te dicht op elkaar staan. Eronder staan beuken die we willen behouden. Die krijgen daardoor meer licht en kunnen groeien. Ook de binnenrij krijgt zo meer licht.

3.1.1 Verleggen van de entree voor auto's om worteldruk te verminderen

De huidige oprijlaan is de enige toegangsweg tot het terrein van de borg en tot de parkeerplaats. Het is niet goed voor de bomen dat er zwaar materieel over de laan gaat. De grond wordt daardoor te vast aangereden waardoor de wortels van de bomen minder lucht krijgen. Daarom willen we in een volgende fase – dus nog niet behorend tot de subsidieaanvraag GRRG november 2022 - een nieuw toegangspad aanleggen. We bespreken de opties met de gemeente en de RCE. De beste optie lijkt op dit moment een pad evenwijdig aan de oprijlaan, maar lopend langs de sloot van het tweede aangrenzende weiland, zo ver mogelijk weg van de oprijlaan. Voordeel daarvan is tevens dat de parkeerplaats dan wat groter wordt, omdat het logisch is het stukje weiland waarover de nieuwe toegang loopt bij de parkeerplaats te betrekken. Bovendien ontstaat er zo meer ruimte voor vrachtwagens om de draai te maken, zoals voor de trucks die het restaurant beleveren.

Het idee is dat pad een natuurlijk uitstraling te geven, bijvoorbeeld een met grastegels verstevigd graspad dat gemaaid kan worden. Of een pad van klinkers. De alternatieven zijn reversibel.

Parkeerplaats omringen met haag

Rondom de huidige parkeerplaats ligt een haag, die de auto's aan het zicht ontnemt. Het is belangrijk de aanblik van deze historische buitenplaats zo authentiek mogelijk te houden, dus ook om het nieuwe deel van de parkeerplaats leggen we een haag aan. De bestaande hagen houden we in stand.

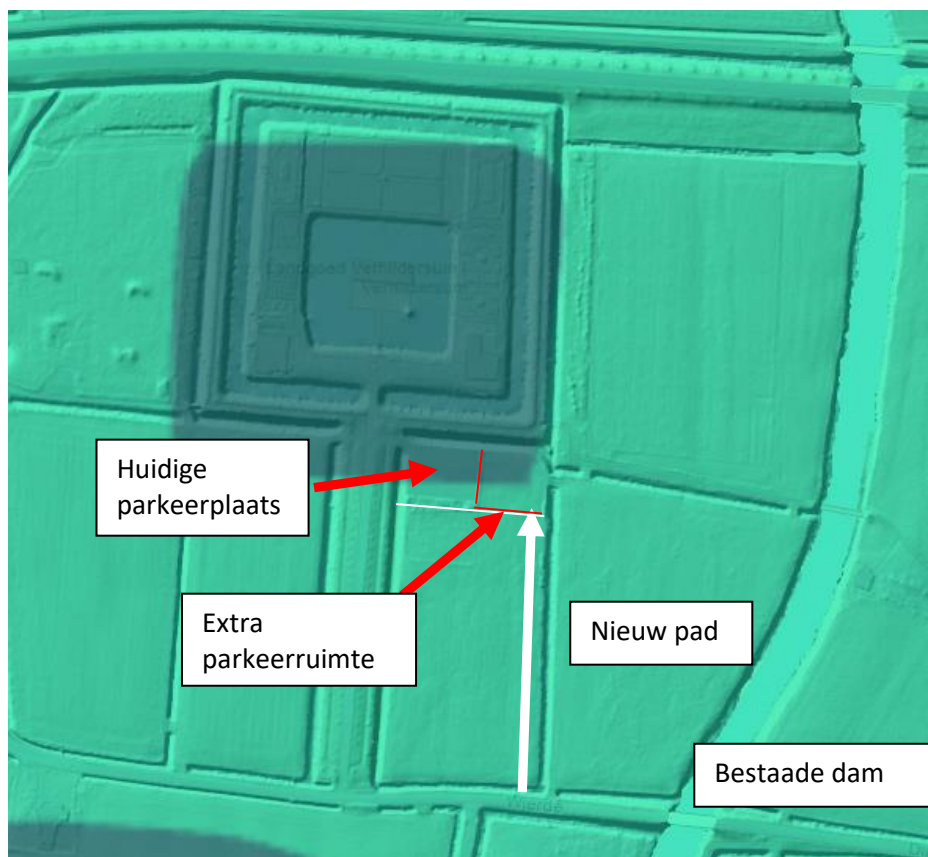
Nieuwe deklaag grind en schelpen aanbrengen op de parkeerplaats

De bestaande parkeerplaats wordt voorzien van een nieuwe laag schelpen en het en het nieuwe stuk parkeerplaats wordt eerst iets uitgegraven en dan voorzien van schelpen.

Bestaande oprijlaan

Zolang er geen alternatief is voor de oprijlaan worden hier de gaten gevuld met schelpen. Wanneer de bypass is gerealiseerd is de vraag wat we doen met de oprijlaan. Belangrijk is dat de boomwortels lucht krijgen, dus de huidige laag sintels moet er dan af of minimaal worden omgeploegd, waarna er alleen nog wandelaars toegang hebben. De laan is er altijd geweest dus blijft zeker, ook als belangrijke zichtlijn.

3.1.2 Situatieschets nieuw toegangspad en uitbreiding parkeerplaats

Idee voor plaats nieuw aan te leggen toegangspad.

Overzicht gebiedsindeling, gele velden zijn in erfpacht SBB

Zicht op de bestaande parkeerplaats met haag, gezien vanaf de dam in het naastgelegen weiland

Doorkijk naar de huidige parkeerplaats, gezien vanaf naastgelegen weiland. Deze situatie blijft ongewijzigd.

4 Herstel singels

Op het landgoed zijn diverse bomensingels waarin scheve bomen staan, die wanneer ze omvallen de panden beschadigen of gevaar opleveren voor mensen. Veel Essen op het terrein zijn bovendien ziek.

4.1 Singels bomen saneren

De singels die gesaneerd moeten worden zijn:

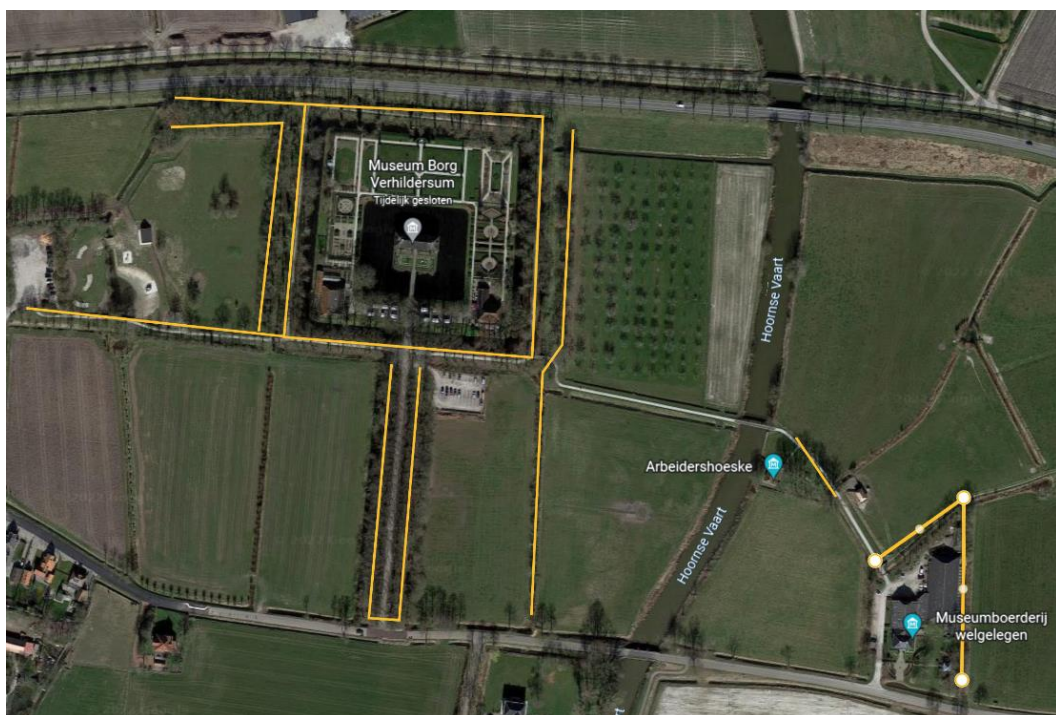
- singels aan de binnenzijde van het pad langs de gracht die rond de borg ligt
- singels aan de buitenzijde van het pad langs de gracht
- singels langs het fietspad van borg naar dierenweide
- singels langs de parkeerplaats
- singels achter de dierenweide en tussen dierenweide en borg
- singel langs de grote parkeerplaats bij de Valge.

4.2 Scheve bomen rond de borg verwijderen en herplanten

Rondom de borg en het Koetshuis dienen de bomen die scheef in de sloot groeien verwijderd te worden om schade aan panden te voorkomen. We planten nieuwe bomen terug.

4.3 Zieke bomen kappen bij de boerderij en het arbeidershuisje

En er staan zieke Essen bij de boerderij en het arbeidershuisje die gevaar opleveren en gekapt moeten worden.

Plaatsen werkzaamheden groenonderhoud zie gele lijnen

4.4 Opschot verwijderen in de singels

De singels, vooral rond de borg en naast de dierenweide zijn compleet dichtgebroeid door opschot. Dit opschot moet er grotendeels uit, de mooie struiken behouden we, zoals bessenstruiken en andere heesters. Het is belangrijk dat er weer doorzicht komt naar de binnentuin, zoals het historisch gezien hoort.

4.5 Sloten schonen, opschot eruit

Ook in de sloten zoals naast de parkeerplaats en in de sloot langs de boomgaard groeit teveel opschot. Dit moet er echt uit om het onderhoud vervolgens weer in de hand te kunnen houden.

5 Uitvoering van de werkzaamheden

5.1 Borgtuin en boerderijtuin

De cortenstaalranden in de borgtuin worden aangebracht door hovenier Overdevest.

Hij levert ook de planten en bomen die nodig zijn.

Werk op Maat helpt bij het herplanten in de boerderijtuin

De tuinclub vrijwilligers helpen Overdevest bij de aanplant van de kruiden en planten en vooral ook bij het onderhoud van de kruidentuin. Bovendien hebben enkele vrijwilligers zelf een kruidentuin zodat zij kruiden kunnen aanleveren.

De vrijwilligers hebben ook een belangrijke rol in het onderhoud van de moestuinen op het landgoed en de aanplant in de kas en de kweekbakken. Werk Op Maat helpt ook bij het onderhoud van de moestuin naast het restaurant. Die moestuin levert kruiden en groenten die worden gebruikt in de keuken. De aanplant daar gebeurt in overleg met de chef kok. Momenteel staat er veel munt, die wordt gebruikt voor de thee.

5.1.1 Het resultaat voor de borgtuin en boerderijtuin

Wanneer we de genoemde werkzaamheden hebben uitgevoerd is de tuin niet alleen weer prachtig en verzorgd voor het oog, zoals het hoort in een tuin rondom een historische buitenplaats. Er is weer een grote diversiteit aan kruiden en – vooral ook bloeiende- planten. Voor bijen en insecten van groot belang.

Bovendien maakt de tuin het verhaal van de borg als zelfvoorzienend landgoed weer compleet. Bezoekers krijgen een goede indruk van hoe dat er vroeger uitzag. Naast de hoogstamboomgaard die er is, zijn dan ook de andere onderdelen zoals de groentetuin en de kruidentuin weer compleet.

Met de verfplanten in de tuin is het ook mogelijk om bijvoorbeeld workshops ‘natuurlijk verven’ van stoffen en wol te organiseren. Dat soort activiteiten past bij de collectie textiel die Verhildersum beheert. Het is ook een idee om een expositie te organiseren van kunstenaars die textiele werken maken die gemaakt zijn met natuurlijke verfstoffen.

5.2 Aanpak bomen oprijlaan

Gebeurt door professioneel bedrijf.

5.3 Verleggen entree parkeerplaats

P. M. Gebeurt door professioneel bedrijf.

5.4 Weghalen en vervangen gevaarlijk scheve bomen gracht

Het weghalen en herplanten van bomen gebeurt door professioneel bedrijf.

5.5 Herstel singels

Gebeurt door professioneel bedrijf. Wanneer het opschot eenmaal weg is en de bomen zijn gesaneerd zal Werk Op Maat het jaarlijkse onderhoud verzorgen, dus het opschot weghouden.

5.6 Sloten schonen

Gebeurt door professioneel bedrijf. Wanneer het opschot eenmaal weg is en de bomen zijn gesaneerd zal Werk Op Maat het jaarlijkse onderhoud verzorgen, dus het opschot weghouden.

5.6.1 Het resultaat van de aanpak van oprijlaan, parkeerplaats en singels

Het belangrijkste resultaat op korte termijn van de aanpak van de oprijlaan en bomensingels is dat acuut gevaar op ongelukken met mensen door vallende bomen en dikke takken is geweken. Het terrein is weer zo veilig mogelijk.

Het beoogde resultaat voor de oprijlaan is dat de buitenste bomenrijen weer op orde zijn, de dode bomen zijn eruit, opschot is gesaneerd en er zijn nieuwe bomen geplant waarmee weer een nette bomenrij ontstaat zoals het hoort.

De oude lindes die de binnenrij vormen van de oprijlaan hopen we zo nog tientallen jaren te kunnen behouden. Onze inzet is het uiterste te doen voor behoud van de monumentale bomen. Als op een gegeven moment alsnog blijkt dat behoud niet langer mogelijk is weten we zeker dat we er alles aan hebben gedaan om te voorkomen dat kap en herplant nodig is. Al zal dat moment ooit een keer komen. Ook de generatie na ons moet weloverwogen een besluit daarover kunnen nemen, dus we leggen onze werkzaamheden nu voor de toekomst vast in ons archief.

Nadat de werkzaamheden klaar zijn is er een nul situatie voor het groenonderhoud bereikt. Dit is de basis waarmee we het jaarlijkse onderhoud weer goed zelf kunnen uitvoeren.

6 Planning

Uitvoering van dit project kan starten in januari 2023.

We beginnen met het wegnemen van het grootste gevaar voor omvallende bomen en zware takken die bij het vallen ongelukken kunnen veroorzaken:

- Januari - februari 2023

Kappen en snoeien, kandelaberen oprijlaan.

Gevaarlijke bomen verwijderen uit de singels en rond het arbeidershuisje.

Aanplanten van nieuwe bomen.

- Vanaf maart 2023

Opschot verwijderen uit de singels en sloten.

- April - mei 2023

Aanleg cortenstaal randen in de tuin en poten nieuwe planten.

- Januari - april 2024 met uitloop naar het najaar

Resterende werkzaamheden kappen en snoeien van bomen in singels, langs paden en sloten.

Aanplanten van nieuwe bomen op die terreinen.

Bijlage 1. Lijst kruiden en planten borgtuin

A

<i>Arabis caucasica variegata</i>	Rijsterbrijplant
<i>Acer plantannoides globosum</i>	Bolesdoorn
<i>Aster amellus</i>	Aster
<i>Aster novi-belgii</i> W. Churchil	Sterrebloem
<i>Aquilegia vulgaris</i>	Wilde akelei
<i>Amsonia tbernae montana</i>	
<i>Aster amellus</i> R. Goethe	Sterrebloem
<i>Achillea tomentosa</i>	alpine, diizendblad
<i>Aubrietia hybr. Leichtlinii</i>	Blauwkussen
<i>Adonis amurensis</i>	
<i>Alchemilla mollis</i>	Vrouwenmantel
<i>Alchemilla erythropoda</i>	fraaie Vrouwenmantel
<i>Aster prof. A Kippenberg</i>	Sterrebloem
<i>Aruncus sylvestris</i>	Geitenbaard
<i>Anaphalis margaritacea</i>	Pracht rozenkransje
<i>Anaphalis triplinervis</i>	Witten knoop
<i>Alysum saxatile</i>	Muurschildzaad

B

<i>Buddleja davidii</i> l. de france	Vlinderstruik
<i>Betula pendula</i>	Ruwe berk

C

<i>Coreopsis verticillata</i>	Meisjesogen
<i>Campanula carpatica</i>	Klokjesbloem
<i>Cytisus scoparius vanessee</i>	Bezumbrem
<i>Cotinus coggygia rubrifolius</i>	Pruikenboom
<i>Colchicum autumnale</i>	Herfststijloos
<i>Cimicifuga simplex white pearl</i>	Zilverkaats
<i>Crososmia crocosmiiflora</i>	Montbretia
<i>Convallaria</i>	Lelietje van Dalen
<i>Campanula rotundifolia</i>	Grasklokje
<i>Centaurea dealbatia</i>	Korenbloem
<i>Cerastium tomentosa</i>	Viltige Hoornbloem

D

<i>Daphne mezereum grandi flora</i>	Peperboompje
<i>Delphinium hybride blue</i>	Ridderspoor
<i>Doronicum orientale</i>	Voorjaarszonnebloem
<i>Dicentra spectabilis</i>	Gebroken Hartje
<i>Datura stramonium</i>	Doornappel
<i>Dianthus plumarius</i>	Anjer

E

<i>Euphorbia polychona</i>	Wolfsmelk
<i>Euphorbia palustris</i>	Moraswolfsmelk
<i>Erigeron hybr.</i>	Fijnstraal
<i>Echinops ritro</i>	Kogeldistel

G	
Geranium glandiflorum	Ooievaarsbek
Geranium cinereum	Geranium
Geranium sanguineum	
H	
Helenium moerheim beauty	Zonnekruid
Humulus lupulus	Hop
Hieracium maculatum	Havikskruid
Hallopsis scabra patula	Zonneoog
Heuchera brizoides	Purperklokje
Hosta glauca robusta	
I	
Incarvillea grandiflora	Tuingloxinia
Iris pumilia inula orientale	Kleine zonnebloem
Iris blue denim	Baardiris
Iris germanica	Baardiris
K	
Kolkwitzia amabil	
L	
Lythrum salicaria	Kattenstaart
Lychnis vicaria vulgaris plena	Koekoeksbloem
Liatris spicata	Prachtkaaars
Lamium macalatum	Gevlekte dovenetel
Lamium galeobdoln	Gele dovenetel
Liatris floristaf	Witte prachtkaaars
M	
Matteuccia strutioppptheris	Bekervaren
Macleaya cordata	Pluimplavier
Marrumbium vulgare malrove	
Mimulus hybrorange glow	Maskerbloem
Morus nigra	Zwarte moerbij
Mecanopsis cambria	gele papaver
O	
Oenothera	Teunisbloem
Onopordum acanthium	Edeldistel
P	
Philadelphus hybr.	Boerenjasmijn
Prunus ceracifea	Kerspruim
Primula auriale	tuinaurikel
Pysostengia virginiana	Scharnierplant
Polemonium cearyleum	Jacobsadder
Podophyllum hexandrum	Voetblad
Pulmonaria angustifolia	Longkruid
Primula vulgaris	sleutelbloem
Polygonum bistorta	Adderwortel

R	
Rhampunus frangula	Gewone vuilbloem
Rosa caninon	Hondsroos
Rudbeckia speciosa	Kegelbloem
Rudbeckia purpurea	Kegelbloem

S	
Spiraea arcuata	Spierstruik
Syringa meyeri palibin	Sering
Syringa microphylla	Sering
Sambucus ebulus	Kruidvlier
Sorbus aucuparia	Lijsterbes
Sedum reflexum	Tripmadam
Scabiosa	Duifkruid
Solidago vigiana aurea	Gulderoede
Sedum floriferum	
Saxifraga cuneifolia	Steenbreek
Sedum telephium	Hemelsleutel

T	
Trollius europeus	Kogelbloem

V	
Viburnum plicathum	Japanse sneeuwbal
Viola tricola	Driekleurig viooltje
Veronica gentianoides	
Viburnum carlcephalum	

W	
Wisteria sinensis	Blauwe regen

Eetbare planten voor de kruidentuin

■ Bergamot	Monarda bee balm
Eetbaar blad, stengel en bloem,	
■ Bergsteentijm	lesser calamint
Eetbaar blad	
■ Hyssop	Hyssopus officinalis
Blad, stengel, bloem	
■ Pimpernel, groot of klein	Sanguisorba officinalis
Blad en bloem	
■ Kervel	
■ Oost Indische kers	
■ Tijm	
■ Cichorei, wilde	Chicory
■ Blad, bloem, stengel	
■ Palmkool	